

Key words: theme of religion sectarian, ecstasies, discourse, story-prototype, sectarianism in the Ukraine, narrative, ideology and literature.

Тхорук Раїса Леонтіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Рівненського державного гуманітарного університету, pletenytsia@ukr.net

УДК 821.161.2'05-1/9.09Пчілка+821.161.2'05.09(092)

Ольга Яблонська

Творчість Олени Пчілки: шевченківський дискурс

У статті проаналізовано особливості жанрового та ідейно-тематичного втілення шевченківського дискурсу у творчості Олени Пчілки. Зокрема досліджено поетичну шевченкіану, «український дитячий театр» та публіцистичні статті. Зауважено роль народницької традиції, специфіку інтертекстуальності в художніх текстах, святковий вимір подієвості драматичних творів, актуальність публіцистичних статей.

Ключові слова: шевченківський дискурс, поетична шевченкіана, «український дитячий театр» Олени Пчілки, інтертекстуальність, рецепція, публіцистична стаття.

Літературний і соціально-національний авторитет Т. Шевченка засвідчений виразною традицією другої половини ХІХ ст. У вінок шани поета складено численну поетичну шевченкіану, починаючи ще з 1841 р. (О. Афанасьєв-Чужбинський, О. Корсун). У силовому полі «Кобзаря» творили поети пошевченківської доби. Музично-інтонаційний аспект підкреслено й у назвах поетичних збірок П. Чубинського («Сопілка» (1871)) та І. Манжури («Степові думи та співи» (1889)). Як відомо, окремим виданням твори П. Гулака-Артемівського за життя не виходили, тільки в 1877 р. вони побачили світ у книзі «Кобзарь П. П. Артемівського-Гулака». Показовою є й назва поетичної збірки переспівів чужомовних текстів П. Куліша «Позичена кобза» (1897).

Примітно, що Перебендя – один із псевдонімів письменника О. Кониського, автора ґрунтовного дослідження «Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя» (1898, 1901).

Для багатьох наступних поколінь українських письменників «Кобзар» став школою художньої майстерності та національної свідомості, адже ознайомлення з рідною літературою починалося, як правило, із творів Т. Шевченка. Культурно-просвітницький аспект діяльності української інтелігенції другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. значною мірою визначений культом Т. Шевченка як національного лідера.

Під впливом сили творчого потенціалу основоположника нової української літератури постало епігонство в поезії пошевченківської доби. Сам класик став іконою стилю народницької поезії, сформувавши усвідомлену потребу звертатися до постаті Т. Шевченка, яка набула значення абсолютного синоніму національного дискурсу.

Поетична шевченкіана Олени Пчілки («До Кобзаря» (1907), «Тарасовий пам'ятник» (1912), «На Шевченковій могилі» (1912)) постала на літературній традиції, продовживши своєрідну жіночу лінію.

Ймовірно, першими зразками такої лірики були «сумні», «мов тая могила» [7, с.19] чуттєві виливи О. Псьол. Арешт і заслання Т. Шевченка та інших учасників Кирило-Мефодіївського братства спричинили появу ліричного триптиху О. Псьол «Три сльози дівочі». У першій частині постає архетипний образ матері-України, звучить її молитва-прохання Бога про заступництво; друга частина – виразна народнопісенна стилізація, наскрізним тут є засіб антропоморфізації; в останній поезії триптиху проступає образ поета на засланні, за яким тужить уся Україна. Медитативно-елегійний тон поезії, риторичні звертання до Бога, образ розбитого серця поета, надія на зцілення душевних ран – все це створює напрочуд інтимну тональність розмови з Богом.

Невимовною тугою і жалем сповнене «Голосіння українок» О. Білозерської (Основа. 1861. Ч. 3), яке вдало наслідує народні голосіння. Ганна Барвінок вимережала свій витвір деталями поховального обряду, багатою образною системою, влучними порівняннями та гіперболізацією думки.

Однією з перших антологій поетичної шевченкіани є здійснене в Галичині видання В. Супранівського «На вічну пам'ять Тарасови Шевченкови» (Золочів, 1910) [3]. Правда, Т. Пачовський відкидає наукову вартість цієї збірки, надаючи перевагу виданню М. Комарова

«Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів» [6, с. 103], яке побачило світ в Одесі 1912 р. [1]. В антології В. Супранівського вміщено поезії таких українських письменниць, як Леся Українка («На роковини Шевченка», «Легенда»), Надія Кибальчич («На Шевченковій могилі»), Галина Комарівна (Комарова) («Тарас Шевченко», «Т. Шевченко. (В X роковини його смерти)»), Христа Алчевська («На спомин Тараса Шевченка»), Людмила Волошка («Шевченкові»).

1911 р. у Києві часопис «Рідний край» видав брошуру «Пам'ятка про пошанування 50-х роковин смерти Т. Шевченка», де з-поміж інших текстів («Т. Шевченкові» Козака Антона Гопкала, «У великий день (26 Лютого 1911 р.)» Я. Мамонтова) вміщено поезію Лесі Українки «На роковини».

У збірці, укладеній М. Комаровим, жіноча поезія презентована іменами Олександри Псьол, Лесі Українки («Жалібний марш», до речі, із вказівкою на невідомого автора; «На роковини Шевченка»; «На роковини»), Ольги Ль-е («Тарасова гора»), Галини Комарової, Христі Алчевської, Надії Кибальчич, Олени Пчілки («До Кобзаря»; під псевдонімом Кочубеївна – «На Шевченковій могилі»; «Тарасовий пам'ятник»), Людмили Волошки, Галі Кобзарівни, Олени Суботенкової.

Поетична шевченкіана Олени Пчілки витримана в традиційному народницькому дискурсі. «Концепт Шевченка дуже важливий естетичній свідомості Олени Пчілки, як і в М. Старицького, І. Франка, П. Грабовського, Б. Грінченка, К. Білиловського, В. Масляка, Уляни Краченко» [12, с. 54], – наголосив М. Ткачук. Так, у присвяті «До Кобзаря» насамперед акцентується на загальноновизнаності суспільного авторитету Т. Шевченка. У творі проступають факти життєпису поета на засланні. Олена Пчілка утверджує думку, що Т. Шевченко – взірець народного служіння, вірності високим переконанням. Прозора метафоричність художнього мислення, увага до інверсії, риторичне звертання «Кобзарю наш», яке обрамлює текст, – все це цілісно творить високопатетичний зміст і урочисту тональність.

Поезією «Тарасовий пам'ятник» Олена Пчілка нагадує сучасникам про потребу спорудження пам'ятника Т. Шевченкові. Адже пройшло вже півстоліття після смерті Кобзаря, а на могилі поета

Стоїть лише хрест одинокий,
Мов образ страждання і мук ...
Се – помник на всю Україну,
Рамена свої простяга,
Немов би за рідну країну,
Він Господа просить, блага... [1, с. 315–316].

Поезія Олени Пчілки «На Шевченковій могилі» у виданні «Вінок Т. Шевченкові» підписано псевдонімом Кочубеївна, який, очевидно, покликаний продемонструвати тяглість національно-історичної традиції.

Треба наголосити, що Олена Пчілка неодноразово відвідувала могилу Т. Шевченка на Чернечій горі поблизу Канева, про що свідчать записи Книги вражень [11].

У вірші відтворено особисті переживання на могилі Т. Шевченка:

Я на Тарасовій могилі
Стою сама в журбі німій,
Стелися в думки легкокрилі –
Моя задума й смуток мій... [1, с. 297].

На самоті, коли «нема юрби, немає гуку», коли «мовчить околиця смутна», ці переживання постають особливо загострено. Лірична героїня відчуває «дух святої сили / Під тим проречистим хрестом» [1, с. 297]. Що ж буде свідченням шани поетові? Не «вінець терновий» і не «вінець лавровий», а понесе лірична героїня «барвінку вітку», «польову... квітку» – те, що нагадуватиме рідний край, козацькі могили, оспівані Кобзарем. Метафорично Олена Пчілка означає «секрети поетичної творчості» Т. Шевченка: «витав на тихих крилах» [1, с. 298], «думка плакала» [1, с. 298].

У творі переплелися реальний простір («Я на Тарасовій могилі / Стою сама» [1, с. 297]) і метафізичний вимір буття («Я чую дух святої сили / Під тим проречистим хрестом» [1, с. 297]).

Відзначення Шевченкових роковин було доброю традицією в родині Косачів [10, с. 98, 102]. Ранньою спробою презентувати таке дійство в художньо-оповідному форматі є оповідання «Тарасове свято» (Полтава, 1907). П. Одарченко у спогадах про Олену Пчілку відтворює обставини Шевченківського свята в березні 1920 р. у Гадячі, коли письменниця відкрито боронила жовто-блакитний прапор, запалюючи і молодь до рішучих дій [4, с. 8].

У дитячому театрі Олени Пчілки вирізняються драматичні твори, в яких популяризувалися факти з життєпису Т. Шевченка, утверджувалася думка про роль національного генія, віра в силу творчого потенціалу. Письменниця вважала життя і творчість Т. Шевченка одним із найвпливовіших джерел виховання свідомих українців. Тому тема Кобзаря – лейтмотивна. Як зауважує Л. Мірошниченко, тут можна простежити різні прояви присутності Т. Шевченка: від згадок про поета («Щасливий день Тараса Кравченка») та інсценівок із його дитинства з використанням творів Тараса Шевченка («Весняний ранок Тарасовий» (1914)) – до асоціативних спроб поєднання у дійстві реальних подій поетового життя та епізодів із його творів («Кобзареві діти») [7, с. 11].

«Дійство в одній ослоні» (за жанровим визначенням Олени Пчілки) «Весняний ранок Тарасовий» авторка написала у 1914 р., приурочивши до сторіччя з дня народження Т. Шевченка.

У тексті «Весняний ранок Тарасовий» постають картини дитинства малого Тараса. Назва твору та обставини, за яких розгортається подієвість (Великдень), викликають безпосередні асоціації з творчою долею Т. Шевченка. Авторка в такий спосіб презентувала дитинство генія, наголосивши, що саме стало джерелом формування його таланту. Це добре ставлення інших (насамперед утілене в образі Оксани; очевидно, авторка спонукає і читачів, і глядачів пригадати з біографії Т. Шевченка О. Коваленко), прагнення освіти та знань (Тарас розказує про зустріч із бурсаком, який розповідав, що земля кругла, а також про те, що бувають історичні книжки; про розповіді свого діда про гайдамаків [7, с. 79–80]), намагання здобути волю (Оксана, в якої батько був вільним і чумакував, обіцяє викупити його з кріпацтва [7, с. 79]).

«Весняний ранок Тарасовий» сповнений інтертекстуальних зв'язків із творчістю Т. Шевченка, тут проступають дуже виразні натяки на «Мені тринадцятий минало...», «Псалми Давидові», «Доля», «Кавказ», «Варнак». Доречно пригадати й прагнення малого Тараса здобути малярську освіту (навчання в дяка), що є безпосереднім вираженням фактів біографії письменника. Згадується також його сирітство, недобра мачуха. У такий спосіб Олена Пчілка формує органічне входження творчості Т. Шевченка в дитячий світ української дитини, будує основу знань про українського генія.

Окрім того, пізнавальний ефект твору обумовлюється і відомостями про кріпацьку епоху для дітей поч. ХХ ст. та наступних поколінь.

Промовистою є фінальна пісня – пророцтво про майбутнє України і малого Тараса, який стане захисником усіх покривджених. Отже, «Весняний ранок Тарасовий» – це ранок життя, провіщення великого майбутнього. Текст можна розцінювати як дитинство генія.

Подієвість п'єси «Кобзареві діти» (1920) також пов'язана із творчістю Т. Шевченка. Серед дійових осіб – наймичка Ганна, яка живе на хуторі у Трохима. Тут проступають виразні алюзії до Шевченкової поеми «Наймичка». Дід Трохим має названого сина (як у поемі «Слепая», чи, зрештою, як згодом виявиться й у поемі «Наймичка»). Серед текстуальних перегуків і така деталь: Ганна довго не повертається з прощі. Невдовзі жінка прийде, і на хуторі запанує святковий настрій: «А то без неї і свято не свято. Мовби вона не наймичка, а своя рідна!» [7, с. 214]. Марко – названий син, як і в поемі; як і в Шевченковому творі, Ганна з прощі принесла гостинці дітям.

Але Ганна занедужала, як це трапилося з героїнею згаданої поеми Т. Шевченка. Діти пригощають її крашанками. Малий Тарас, кріпак 13 літ, плаче. Це промовистий образ сироти з Керелівки, хлопчика, що пасе ягнят. І назва села, і доля сироти, якого ображає мачуха, і гірка праця наймита, і алюзії до автобіографічної поезії «Мені тринадцятий минало...», а також до вірша «На Великдень на соломі...» (у творі Олени Пчілки введений образ Настусі, яка тішиться, що обідала в попа), – все це на поверхні тексту, і тому легко впізнається дітьми. Очевидно, що таким був задум авторки: зробити свої малих читачів / глядачів співавторами.

Серед героїв твору – і дід Перебендя, старий кобзар, це теж промовистий образ ранньої творчості Т. Шевченка. Він химерний, як і в поета, його репертуар такий самий («Морозенко», «Горлиця»). Кобзар колись воював, але втратив зір. Інтертекстуальність твору Олени Пчілки посилюється образом поводиря Івася. Хлопчик – сирота; авторка наголошує на такій художній деталі в його портреті, як брови («дала йому чорні брови, та не дала долі» [7, с. 226]). Так створюється паралель до Івася з Шевченкової поеми «Катерина»: у 5 розділі твору, що виконує композиційну роль епілогу, письменник зобразив зустріч із батьком, що проїжджав каретою зі своєю панею;

батько впізнав Катеринині брови, але до сина не признався, та й пані звернула увагу на вродливе личко хлоп'яти. Окрім того, у творі Олени Пчілки згадується, що мати Івася втопилася.

Як і в «Гайдамаках», у творі виведений образ Залізняка. У творі Олени Пчілки він розпитує про Керелівку, Будище, про скарб у лісі за озером, про поляків. Хлопець-підліток покаже гайдамакам, де знаходяться поляки; і метафоричне порівняння в описі буде таке ж, як і в названому творі раннього Т. Шевченка, – з грушами, які вони обтрусять. Вважається, що в образі хлопчика, в якого випитували гайдамаки в поемі, є автобіографічним.

Показово, що подієвість тексту розгортається на Великдень.

У текстологічному коментарі до твору «Кобзареві діти» Л. Мірошниченко зауважила: «Орудка – немовби міцний місточок з часу Шевченкового до дитячої душі; з поетового гіркового сирітства – до героїв його поем “Наймичка” та “Катерина”; від Перебенді – до Залізняка» [7, с. 228].

Подієвість «орудки на одну відслону» «Щасливий день Тараса Кравченка» (1920) розгортається на Різдво. Текст присвячений пам'яті Т. Шевченка. Однак інтертекстуальних зв'язків, як у попередньому творі, тут вже нема. Проте є чимало натяків на закономірність долі обдарованої людини з народу. Невипадковим є і ймення героя – Тарас Кравченко. Його товариш Хведь, теж сажотрус, так характеризує Тараса: «як тільки вільна часина трапляється, – зараз до книжки! Іноді чита і вночі; як свіжу книжку добуде, то чита. Аж поки й каганчик погасне!» [7, с. 247]; «Іноді останні гроші, що має з свого заробітку, за книжки віддасть, дарма, що вони тепер такі дорогі» [7, с. 247].

Будучи враженим дослідженнями з історії України, зокрема про битву під Берестечком, він створив про цю подію історичну поему. Цей текст є стилізацією у фольклорному дусі: заперечними порівняннями, риторичними запитаннями, лексичними повторами, внутрішньою римою та композиційним обрамленням він нагадує народну думу, хоча звучання не підкріплено виразно нерівноскладовими рядками. Окрім того, наявні численні сталі епітети та інверсія, які притаманні різними фольклорним жанрам. Люба, яка походить із письменницької сім'ї (а тут можна припустити, що її прообразом слугувала Л. Старицька або ж і Леся Українка),

висловлює захоплення цим текстом, спонукаючи хлопця до літературної праці.

У текстологічному коментарі до твору «Щасливий день Тараса Кравченка» Л. Мірошніченко простежила за листами Олени Пчілки прагнення письменниці видрукувати п'єсу. К. Квітка вів перемовини з видавцями. Однак українські видавництва вже підлягали більшовицькому цензуруванню, тому, як читаємо в листі К. Квітки до Олени Пчілки, «Всевидат не дозволяє в дитячій і педагогічній літературі ніякого натяку на релігію і патріотизм (в Москві це не так), і тому я думаю, що “Щасливий день...” не буде прийнятий. Отже, чи нема у Вас чогось “нейтрального”?» [7, с. 255].

Окрім виразних інтертекстуальних зв'язків із життєписом Т. Шевченка, твори «Весняний ранок Тарасовий», «Кобзареві діти», «Щасливий день Тараса Кравченка» об'єднані часом дії – це святковий вимір Великодня чи Різдва, який уможливорює здійснення дива. Формуючи в дітей віру в щасливе прийдешнє, такий авторський задум красномовно виконує виховну роль. Слушними є спостереження П. Одарченка: «Дитячі п'єси Олени Пчілки визначаються живою розповіддю, прекрасною мовою, патріотичним змістом, моральними мотивами. Повчальний характер п'єс не порушує їх літературних якостей: у п'єсах немає сухого моралізування, мораль подана як певний висновок із сюжету і окремих ситуацій, дій і вчинків персонажів» [5, с. 247–248].

Ще одна форма рецепції Т. Шевченка – критична. Олена Пчілка – авторка низки публіцистичних статей: «До Шевченкового свята» (1889), «Бюсти Шевченка» (1896), «Шевченкові роковини» (1907), «Український національний скарб» (1912), «Шевченко і поети з народа» (1910), «Перекази про Шевченка» (1906), «Хата на могилі Шевченка» (1908), «Подорож на могилу Шевченка» (1909), «Пам'яті Шевченка» (1909), «Т. Шевченко і українські поети з народа» (1910), «Український національний скарб» (1912).

Розвиваючи потрактування Т. Шевченка як виразника народних дум і прагнень, у статті «Шевченкові роковини» вона писала: «Се той поет, що висловив усю кривду, всю долю свого народу і виявив собою, своєю піснею-думою всю вдачу його [...] в єднанні з народом українським, в родстві з ним тілом і душею велика сила Шевченкова – і чим ширшатиме освіта між нашим народом, тим більшою ставатиме невмируща слава Кобзаря» [9, с. 4].

У статті «Шевченко і українські поети з народа» утверджується думка про народну популярність «Кобзаря», адже «там немовби все те, що прагнув би висловити сам народ» [8, с. 267].

Окремий аспект проблеми – поети з народу, які присвячують свої твори Т. Шевченкові. Значна частина таких текстів – виразні наслідування, однак у цих «селянських пробах сливе завжди така велика драма!» [8, с. 268–269]. Олені Пчілці з огляду на редакторський обов'язок доводилося працювати з такими текстами та їх авторами. «Я не скажу, щоб вони усі були талановиті, – пише вона, – але мене завжди вражає та іскра божа, іскра українського вогню, що я бачу запаленою в їх серці, під великим шаром попелу, – тієї великої темноти, занедбаності, забистості нашого народу. І завжди прокидається думка: – як жаль, що сим людям нема освіти, нема поради! Адже й сам Т. Шевченко, – при його великому природньому талані, – чи був би він там, чим він став, коли б зоставсь “козачком”, коли б доля не судила йому зустрітися з тямущими людьми, що просвітили його, що в їх околі пізнав він і освіту і письменницький хист?

Ті поети, що приходять до наших редакцій з своїми віршованими зшиточками, не мають нічого, окрім іскорки в серці. І ту іскорку запалив у їх Кобзарь. Коли ви спитаєте такого поета, чи він що-небудь читав, – можете бути певні, що він скаже: читав Шевченка» [8, с. 268–269]. Окрім вагомості Т. Шевченка у формуванні світогляду народу, Олена Пчілка акцентує на ролі освіти для розвитку таланту.

Показовим є свідчення впливу Т. Шевченка на українців, які проживають за межами рідної землі. Побажання авторки статті – прогнозоване: «щоб кожний діяч на нашій словесній ниві – зостався таким близьким до душі народньої, як був Т. Шевченко» [8, с. 268–269].

У статті «Український національний скарб» Олена Пчілка розглянула проблему рецепції творчості Т. Шевченка російською критикою, яка була більшим ворогом, «ніж російська цензура. Бо сувора цензура могла лише не пустити до друку якогось твору, а найліберальніша критика російська намагалася, щоб наші письменники зовсім звернули з українського шляху. І власне, дякуючи тій критиці, наші письменники звертали на бік, стали марнувати свій час і кебету на писання оповідань та віршів

російських. Отже сю дань суворому молохові віддав і Кобзар: маємо російські вірші і оповідання Шевченкові. Ті твори були слабкі, нікого вони не зчарували – ні наших читачів, ні російських» [8].

Олена Пчілка викриває тенденційно шовіністичні судження В. Белінського про Т. Шевченка. Д. Донцов чітко й експресивно характеризував її ставлення: «Для Пчілки – Белінській був живим втіленням цілої облуди московщини, – з гарними і високими словами на устах, і з каменюкою за пазухою на всякого, хто смів підносити голос проти московського месіянства» [2, с. 165].

Не сприймала Олена Пчілка релігійно-філософську теорію Л. Толстого. На думку Д. Донцова, «в постаті “великого вчителя землі російської” – бачила Пчілка “більш тіні, ніж світла”, а в проповіді його – “велику облуду”. [...]. Особливо обурилася вона на Чернігівську “Просвіту”, яка запропонувала всім “Просвітам” на Наддніпрянщині, в Галичині, на Буковині і в Америці спільно відсвяткувати ювілей Толстого. [...]. Чому Толстого? Чому не Шевченка?». Однак «протести О. Пчілки проти льюкайства перед Толстим, проти культу Белінського, що так цинічно варварськи ставився до Шевченка, – ці її протести земляки картали як прояви “шовінізму” і “вузького націоналізму”» [2, с. 166–167].

У публіцистичних статтях Олени Пчілки доведено ідеологічний характер літературних проблем. Авторка відкрито демонструє оцінні судження в обговоренні злободенних суспільно-політичних питань ролі освіти для народу, тенденційно шовіністичної суті російської критики. Актуалізуючи факти культурно-історичного плану, Олена Пчілка наголошує, що українська література – на арені боротьби ідей в імперсько-колоніальних стосунках Росії. У стилістичному плані для статей притаманні динамізм, полемічність, емоційно-експресивна образність.

Якщо поетична шевченкіана та дитячий театр Олени Пчілки продемонстрували популяризаторський вимір авторської рецепції, то статті з усім арсеналом публіцистичного стилю увиразнили проблеми сутності імперської політики, російської критики й, безумовно, національної свідомості українського суспільства, розмежування української громади. Шевченківський дискурс творчості Олени Пчілки доводить, що під знаком Т. Шевченка формувалася нація, долаючи шлях від етнографізму, популяризаторства до усвідомленої потреби освіченості й розвитку літератури для народу як цільової аудиторії, а згодом – і до національної публіцистики.

Література

1. Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів / Збірка з примітками М. Комарова. Одеса: Друкарня «Акц. Южно-Русскаго О-ва Печатнаго Дела», 1912. 324 с.
2. Донцов Д. Мати Лесі Українки (Олена Пчілка) // Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Репринтне відтворення видання 1958 р. (Видавництво «Гомін України», Торонто). Львів, 1991. С. 154–175.
3. На вічну пам'ять Тарасови Шевченкови (поетична антологія) / Зібрав і видав В. Супранівський. Золочів: Накладом Волод. Супранівського. Друкарня Й. Ляндерберга, 1910. 160 с.
4. Одарченко П. Олена Пчілка і молодь. Спогади про Олену Пчілку (До 50-их роковин з дня смерті) // Молода Україна. 1981. Ч. 297. С. 3–5, 7–9.
5. Одарченко П. Олена Пчілка як дитяча письменниця // Ми і наші діти. Дитяча література. Мистецтво. Виховання. Зб. 1. / За ред. Б. Гошовського. Торонто; Нью-Йорк: Об'єднання працівників дитячої літератури ім. Л. Глібова, 1965. С. 241–248.
6. Пачовський Т. Шевченко в присвячених йому віршах // Дзвони. 1939. Ч. 3. С. 103–112.
7. Псьолівна Олександра. Писання. Краків; Львів: Укр. видавництво, 1943. 35 с.
6. Пчілка Олена. Т. Шевченко і українські поети з народа // Історія української літературної критики та літературознавства: хрестоматія: У 3 кн. Кн. 2: навч. посібник. Київ: Либідь, 1998. С. 267–269.
7. Пчілка Олена. Український дитячий театр / Упорядкування, підготовка текстів, передмова, текстологічні коментарі Л. Мірошніченко. Київ: Веселка, 2015. 439 с.
8. Пчілка Олена. Український національний скарб // Радянська Волинь. 1991. 8 берез.
9. Пчілка Олена. Шевченкові роковини (спогади) // Рідний край. 1907. № 9. С. 4–5.
10. Спогади про Лесю Українку / вид. 2-е, доп. Київ: Дніпро, 1971. 483 с.
11. Танана Р. Олена Пчілка і Тарасова світлиця // Чернеча гора. 2009. № 1 (26). С. 4.
12. Ткачук М. Українська поезія останньої третини ХІХ століття: основні тенденції розвитку й естетична доктрина: навч. посібн. Тернопіль: ТДПУ, 1998. 80 с.

References

1. *Vinok T. Shevchenkovi iz virshiv ukrainskikh, halytskikh, rosiiskikh, biloruskikh i polskikh poetiv* [Wreath for T. Shevchenko from poems of Ukrainian, Galician, Russian, Belarussian and Polish poets]. Odesa, 1912, 324 p. (in Ukrainian).
2. *Dontsov D. Maty Lesi Ukrainky (Olena Pchilka)* [Mother of Lesya Ukrainka (Olena Pchilka)]. In: *Dontsov D. Dvi literatury nashoi doby*. Lviv, 1991, pp. 154–175. (in Ukrainian).

3. *Na vichnu pamiat Tarasovy Shevchenkovy* [To eternal memory of Taras Shevchenko]. Zolochiv, 1910, 160 p. (in Ukrainian).
4. Odarchenko P. Olena Pchilka i molod. Spohady pro Olenу Pchilku (Do 50-ykh rokovyn z dnia smerty) [Olena Pchilka and the Youth. Memories about Olena Pchilka (dedicated to the 50-th anniversary of death)]. In: *Moloda Ukraina*, 1981, no. 297, pp. 3–5, 7–9. (in Ukrainian).
5. Odarchenko P. Olena Pchilka yak dytacha pysmennytsia [Olena Pchilka as a Writer for Children]. In: *My i nashi dity. Dytiacha literatura. Mystetstvo. Vykhovannia*, 1965, issue. 1, Toronto; Niu-York, pp. 241–248. (in Ukrainian).
6. Pachovskyi T. Shevchenko v prysviachenykh yomu virshakh [Shevchenko in poems, dedicated to him]. In: *Dzvony*, 1939, no. 3, pp. 103–112. (in Ukrainian).
7. Psolivna Oleksandra. *Pysannia* [Essays]. Krakiv, Lviv, 1943, 35 p. (in Ukrainian).
6. Pchilka Olena. T. Shevchenko i ukrainski poety z naroda [T. Shevchenko and Ukrainian Folk poets.]. In: *Istoriia ukrainskoi literaturnoi krytyky ta literaturoznavstva*. Kyiv, 1998, vols. 1–3, vol. 2, pp. 267–269. (in Ukrainian).
7. Pchilka Olena. *Ukrainskyi dytachyi teatr* [The Ukrainian Children's Theatre]. Kyiv, 2017, 439 p. (in Ukrainian).
8. Pchilka Olena. Ukrainskyi natsionalnyi skarb [Ukrainian National Treasure]. In: *Radianska Volyn*, 1991, 8 bereznia. (in Ukrainian).
9. Pchilka Olena. Shevchenkovi rokovyny (spohady) [Shevchenko's Anniversary (memoirs)] In: *Ridnyi krai*. 1907, no. 9, pp. 4–5. (in Ukrainian).
10. *Spohady pro Lesiu Ukrainku* [Memories of Lesya Ukrainka]. Kyiv, 1971, 483 p. (in Ukrainian).
11. Tanana R. Olena Pchilka i Tarasova svitlytsia [Olena Pchilka and Taras' chamber]. In: *Chernecha hora*, 2009, no. 1 (26), p. 4. (in Ukrainian).
12. Tkachuk M. *Ukrainska poeziia ostannoї tretyni XIX stolittia: osnovni tendentsii rozvytku y estetychna doktryna* [Ukrainian poetry of the last third of the nineteenth century: major tendencies of development and aesthetic doctrine]. Ternopil, 1998, 80 p. (in Ukrainian).

Olha Yablonska. Olena Pchilka's Creativity: Shevchenko's discourse. The peculiarities of genre and ideological thematic embodiment of Shevchenko's discourse in creativity of Olena Pchilka were analyzed in the article. In particular, poetic shevchenkiana, the Ukrainian Children's theater and editorial articles were researched. It was highlighted the role of Narodniki's tradition, the specificity of intertextuality in fiction, the celebratory dimension of the eventfulness in dramatic works, the relevance of editorial articles.

If the poetic shevchenkiana and the Children's theater of Olena Pchilka demonstrated a popularizing dimension of the author's perception, then the articles with the whole arsenal of journalistic style emphasized the problems of essence of imperial policy, Russian criticism and national consciousness of Ukrainian society, delimitation of the Ukrainian community. Shevchenko's discourse of creativity of Olena Pchilka proves that the forming of nation was dominated by T. Shevchenko,

overcoming the way from ethnography, popularization to awareness of the need of education and development of literature for people as a target audience, and subsequently – to national journalism.

Key words: Shevchenko's discourse, poetic shevchenkiana, «Ukrainian Children's theater» of Olena Pchilka, intertextuality, perception, editorial article.

Яблонська Ольга Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID iD*: 0000-0002-2200-6978; o_jabl@ukr.net

УДК 821.161.2'05-1.09 Пчілка

Тетяна Данилюк-Терещук

Поетичні присвяти Олени Пчілки

Статтю присвячено адресованій ліриці збірки «Думки-мережанки» (1886) Олени Пчілки. Упорядники пізніше виданих творів письменниці не дотримувалися авторської волі стосовно присвят, тим самим руйнуючи цілісність і зміст текстів. Зроблено спробу дослідити специфіку присвят через фактологічний матеріал. З'ясовано, що дедикація увиразнює творчий задум, а через ім'я адресата постає широкий культурно-історичний контекст. Деякі присвяти мають подієвий характер, на що вказує авторське датування, інші розгортаються у формі спогадів чи рефлексій адресантки.

Ключові слова: присвята, адресована лірика, поезія, автор, адресат, адресант.

Поетичним текстам Олени Пчілки мало пощастило з професійною критикою. Її першу збірку «Думки-мережанки» (1886) сучасники майже не помітили. Щоправда, авторка отримала кілька компліментів від І. Франка («...годі було найти місце хоч би для Вашого прекрасного “Пророка”. “Орла” редактор не захотів прийняти до 1-го номера; його, по моїй думці, треба б ще трохи ошліфувати, а зробити се без вашого дозволу я не осмілююсь. “Юдіта” Ваша вийшла трохи задовга, а замало натуральна. Не пригадую собі вже повісті в “письмі святім” о ній, але мені здається, що там вона якось інакше виглядає, навіть чи не вдова, мабуть. Сам сюжет, звісно, дуже